

Motståndskraftig skola

Elevers upplevelser av inflytande, delaktighet och psykisk hälsa under pandemin.

Ansvarig utgivare: Förbundsordförande, Elevernas riksförbund
Författare: Amanda Lindestreng, Anna Ramsay Aigrot, Amanda Björkman,
Astrid Othelius, Chiara Bergmark, Maja Sjögren, Anes Asic
Tryck: Pixel Palace
info@elevernasriksforbund.se
Utgivningsår: 2022

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Om rapporten	4
2. Resultat i korthet	6
3. Pandemins påverkan	6
4. Insikter framöver	23
5. Elevernas riksförbunds arbete	26

Förord

Denna rapport innehåller en sammanställning av berättelser och vittnesmål från nästan 1200 elever från hela landet som under 2020-2022 genomlevde covid-19-pandemin och dess konsekvenser. I synnerhet undersöker denna rapport hur pandemin påverkade elevers lagstadgade rätt och möjlighet till inflytande och fri organisering. Rapporten innehåller därtill statistik om elevers mående under och efter pandemin. Siffrorna talar ett tydligt språk; elevers rättigheter brast genomgående under pandemin och idag står vi med en generation unga vars motivation och oro inför framtiden riskerar att få allvarliga konsekvenser.

I samband med att covid-19 klassades som en pandemi fattades en rad snabba beslut. Undervisning förlades till digitala plattformar, skolor stängdes helt eller delvis och elevers sociala interaktioner begränsades avsevärt. Trots elevers lagstadgade rätt till inflytande över frågor som rör dem, som återfinns i såväl skollagen som barnkonventionen, lyste möjligheten till inflytande med sin frånvaro.

Under pandemin larmade Elevernas riksförbund upprepade gånger om att elevers möjlighet till demokratisk organisering försvårades. Tillgången till grundläggande förutsättningar såsom lokal och kontaktvägar till eleverna på skolan försvann och dessutom påverkades många elever av låg motivation och stress som försvårade arbetet ytterligare.

Elevinflytande och elevers fria organisering är inte bara lagstadgade rättigheter, utan leder också till god arbetsmiljö för såväl elever som skolpersonal, ökad inläring och förbättrade relationer på skolan. När elevers rättigheter begränsas är alla förlorare.

I efterhand har FN varnat om att de barn och unga vars skolgång och vardag vändes upp och ner under covid-19-pandemin kan komma att bli en "förlorad generation". Vi elever kan inte annat än ställa oss bakom uttalandet. Vår förhoppning är att med denna rapport åter placera elevers upplevelser under pandemin i ljuset.

Covid-19-pandemin blev ett kvitto på att dagens skola inte har det som krävs för att kunna tillgodose elevers rättigheter under kris. Om vi vill leva upp till den kunskaps- och rättighetsnation vi utger oss för att vara krävs åtgärder för en motståndskraftig skola nu.

Chiara Bergmark
Förbundsordförande Elevernas riksförbund

1. Om rapporten

Under 2022 har Elevernas riksförbund drivit projektet "Motståndskraftig Skola". I projektet undersöktes elevers upplevelser av inflytande, delaktighet och psykisk hälsa under pandemin.

Projektet har vägletts av fyra frågeställningar:

- Hur har rätten till inflytande och delaktighet påverkats av pandemin?
- Hur har elevers hälsa påverkats av pandemin/pandemins påverkan på skolan?
- Vad behöver eleverna för stöd för att motverka de negativa konsekvenserna av pandemin?
- Hur förebygger vi att en liknande krissituation drabbar elever och deras psykiska hälsa i samma utsträckning i framtiden?

Kartläggningen bygger på en enkätundersökning som genomfördes mellan den 28 mars och den 11 april 2022. Totalt har 1 184 elever i åldrarna 13-19 år fördelade efter geografisk tillhörighet (landsort, medelstor stad, storstad) besvarat enkäten. I enkäten fick eleverna frågan huruvida de var elevrepresentant¹ och fick om de svarade "ja" besvara ytterligare frågor som berörde rollen.

Utöver enkäten har djupintervjuer med fem högstadieelever och tre gymnasieelever genomförts med syfte att djupdyka i enkätfrågorna. Samtliga intervjuade är elevrådsrepresentanter. Intervjuerna med eleverna är anonymiserade och namnen som förekommer i rapporten är fiktiva (Alex, Ella, Johanna, Dylan, Marcus, Tim, Elena, Leon). Slutligen har intervjuer med representanter från organisationer och myndigheter som arbetar med frågor som rör skolan och elevers delaktighet, inflytande och psykiska hälsa genomförts. En representant från Stiftelsen Friends, en från Barnombudsmannen och en från Skolinspektionen har intervjuats för att berätta vilka trender inom inflytande, delaktighet och psykisk hälsa de kunnat observera bland de barn och unga de möter inom sina respektive verksamheter under och efter pandemin.

Enkätundersökningen har genomförts av Origo Group genom en nationell webbpanel. Resultaten har viktats så att varje åldersgrupp och geografisk tillhörighet väger lika mycket i resultatsammanställningen.

Resultaten av projektet presenteras i denna rapport, i två delar – *Pandemins påverkan* och *Insikter framöver*. Rapporten avslutas med ett avsnitt om Elevernas riksförbunds arbete.

¹ Följande alternativ för elevrepresentant fanns att välja på i enkäten: elevkår, elevråd, trygghetsråd, elevskyddsombud samt annat.

2. Resultat i korthet

Sammanfattningsvis visar vår rapport att pandemin har haft en betydande påverkan på elevers upplevelser av inflytande, delaktighet och psykisk hälsa under pandemin.

Det är tydligt att pandemin har haft en påverkan på elevföreningars möjlighet att bedriva sin verksamhet. 44% av elevrepresentanterna anser att möjligheten att hålla möten påverkats negativt, och 37% uppger att möjligheten att genomföra verksamhet påverkats negativt. Uppfattningarna om huruvida pandemin påverkade elevers organisering positivt, oförändrat eller negativt är däremot relativt jämnt fördelade. Vi har funnit en samvariation mellan när elever fått vara med och påverka undervisningen och deras möjlighet att genomföra verksamhet i elevföreningar. Möjlighet att genomföra verksamhet samvarierar i sin tur med elevers engagemang. Vi menar därför att inflytande och delaktighet utgör en positiv spiral när det fungerar bra.

Datan visar att det funnits betydande brister i hur Sveriges skolor arbetat med att ge elever möjlighet till inflytande och delaktighet under pandemin. Svaren från enkäten visar en samvariation mellan att elever som upplevde bristande förutsättningar för elevinflytande under pandemin även gjorde det innan pandemin. Vi kan därför konstatera att bristande inflytande och delaktighet för elever inte är ett fenomen isolerat till pandemin utan något som förekom innan dess. Vi är fortsatt nyfikna på vilka anledningar som kan ligga till grund för de som upplever att pandemin har haft en positiv påverkan på möjlighet till inflytande och delaktighet, detta behöver vi utreda vidare.

Rapporten visar att pandemin har haft en tydlig påverkan på hur eleverna mår. Nästan hälften av eleverna i enkäten upplever ökad stress, nedstämdhet och oro/ångest i samband med pandemin. 4 av 10 elever uppger att deras psykiska hälsa i allmän bemärkelse har påverkats negativt av pandemin. Detta följer en oroväckande trend. 44% av tjejerna uppger att pandemin har haft en negativ påverkan på deras självuppskattade psykiska hälsa, jämfört med 28% av killarna som har svarat på samma fråga. För de som identifierar sig som "annat" i enkäten uppger oroväckande 55% att pandemin har haft en negativ påverkan på deras självuppskattade psykiska hälsa.

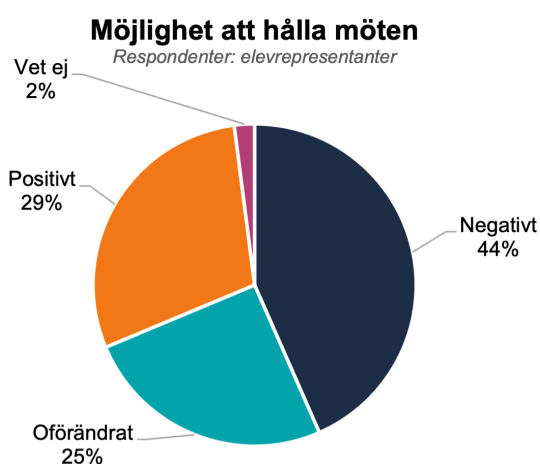
Upp till 75% av eleverna uppger i enkäten att de har en ökad oro inför framtiden. Risken för kunskapsstapp, att hamna efter och att inte kunna prestera på samma sätt som innan pandemin har bidragit till en ökad oro för hur det kommer att påverka ens framtid. Det framkommer även att det finns en betydande ökad oro för hur samhället kommer att påverkas av pandemin. En av de slutsatser Elevernas riksförbund drar är att många skolor saknar en helhetsbild av elevernas situation och förutsättningar för lärande och hälsa under distansundervisningen. Eleverna vittnar om att de inte fick det de behövde under pandemin. Elevernas riksförbund slår ett slag för att det långsiktiga förändringsarbetet för att skapa motståndskraftiga skolor och samhällen behöver sätta elevers upplevelser i fokus för att säkerhetsställa att elever får inflytande och blir delaktiga i beslut som rör dem.

3. Pandemins påverkan

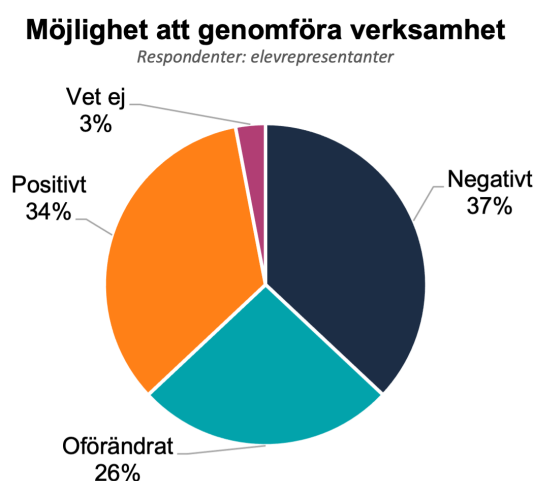
3.1 Inflytande och delaktighet

3.1.1 Elevföreningars möjlighet att bedriva verksamhet

För att undersöka om pandemin har påverkat elevföreningars möjlighet att bedriva verksamhet fick de som uppgav att de var elevrepresentanter svara på frågan, – *Hur har er möjlighet att hålla möten påverkats?* För att sedan undersöka hur pandemin påverkat deras möjlighet att bedriva verksamhet frågade vi, – *Hur har er möjlighet att hålla möten påverkats?*, – *Hur har era diskussioner påverkats?*, – *Hur har deltagandet påverkats?*, – *Hur har engagemanget påverkats?*, samt – *Hur har er möjlighet att genomföra er verksamhet påverkats?*

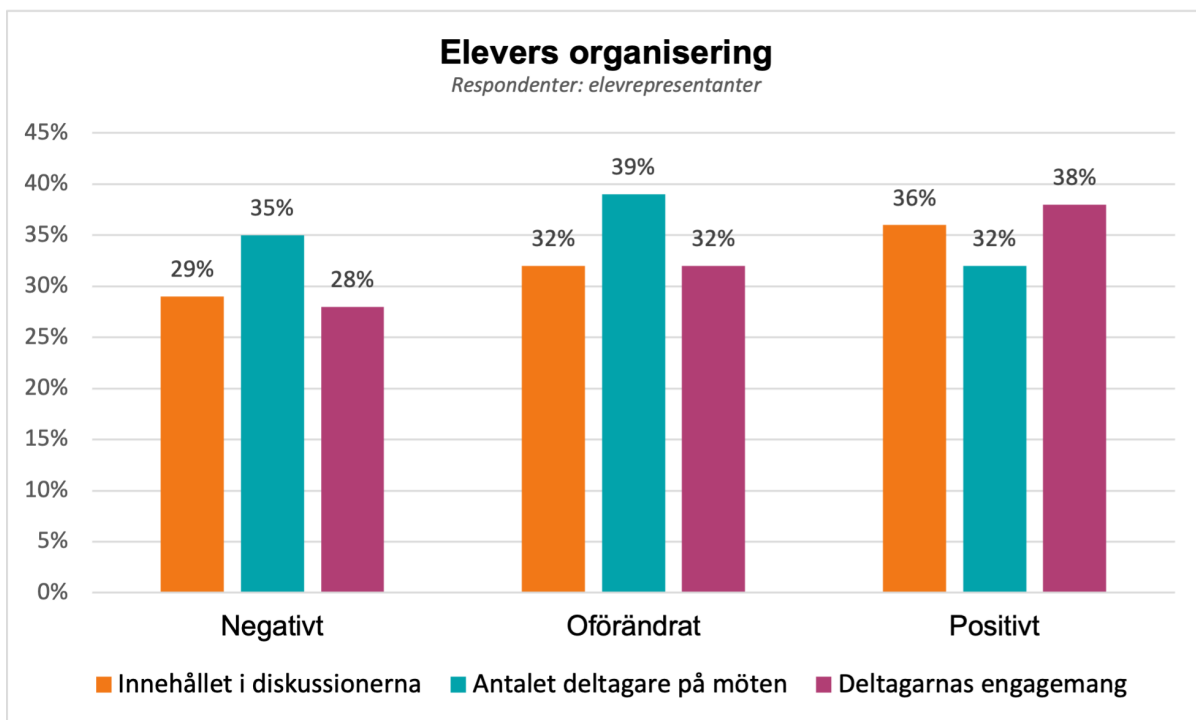
Figur nr. 1 – Möjlighet att hålla möten

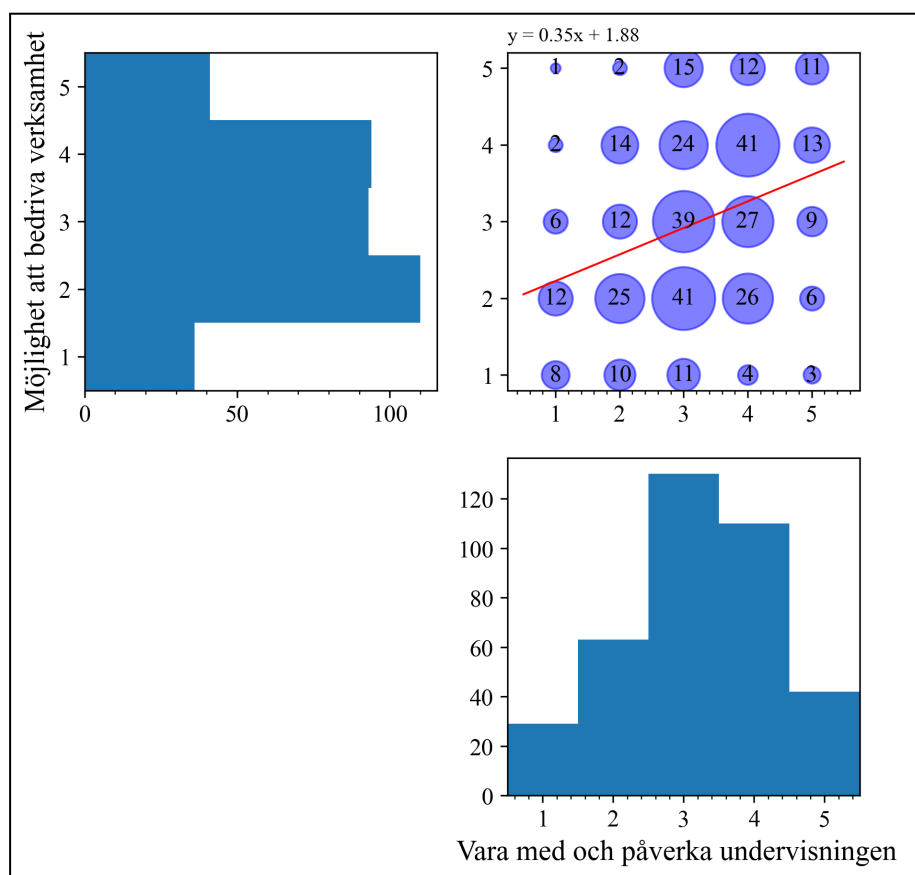
Figur nr. 2 – Möjlighet att genomföra verksamhet

44% respektive 37% av elevrepresentanterna i enkäten uppger att "möjligheten att hålla möten" och "möjlighet att genomföra verksamhet" har påverkats negativt under pandemin till stor del (se Figur nr.1 och Figur nr.2). Ungefär en fjärdedel tycker det är oförändrat, och runt en tredjedel anser att pandemin haft en positiv påverkan på dessa två påståenden.

Angående elevers organisering (se Figur nr. 3 nedan) är det relativt jämnt fördelat mellan huruvida elevrepresentanterna ansett att pandemin haft en negativ, oförändrad eller positiv påverkan på "innehållet i diskussionerna", "antal deltagare på möten" och "deltagarnas engagemang".

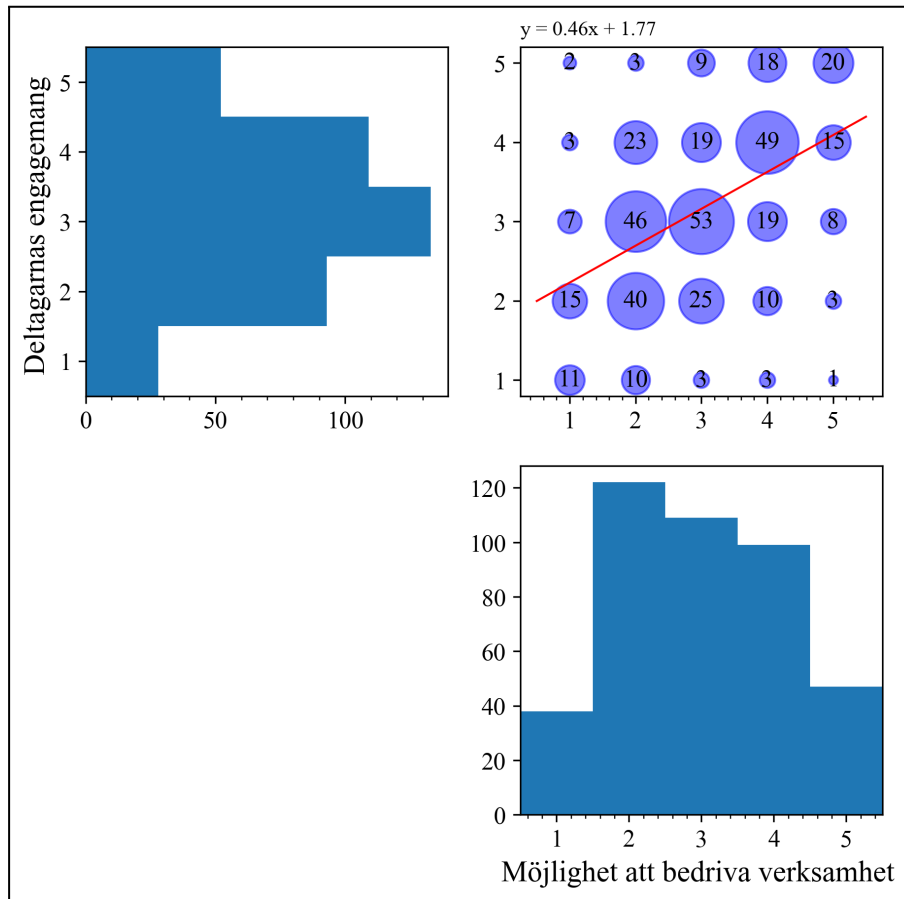

Figur nr. 3 –Elevers organisering

Figur nr. 4 – Vara med och påverka undervisningen & Möjlighet att genomföra verksamhet

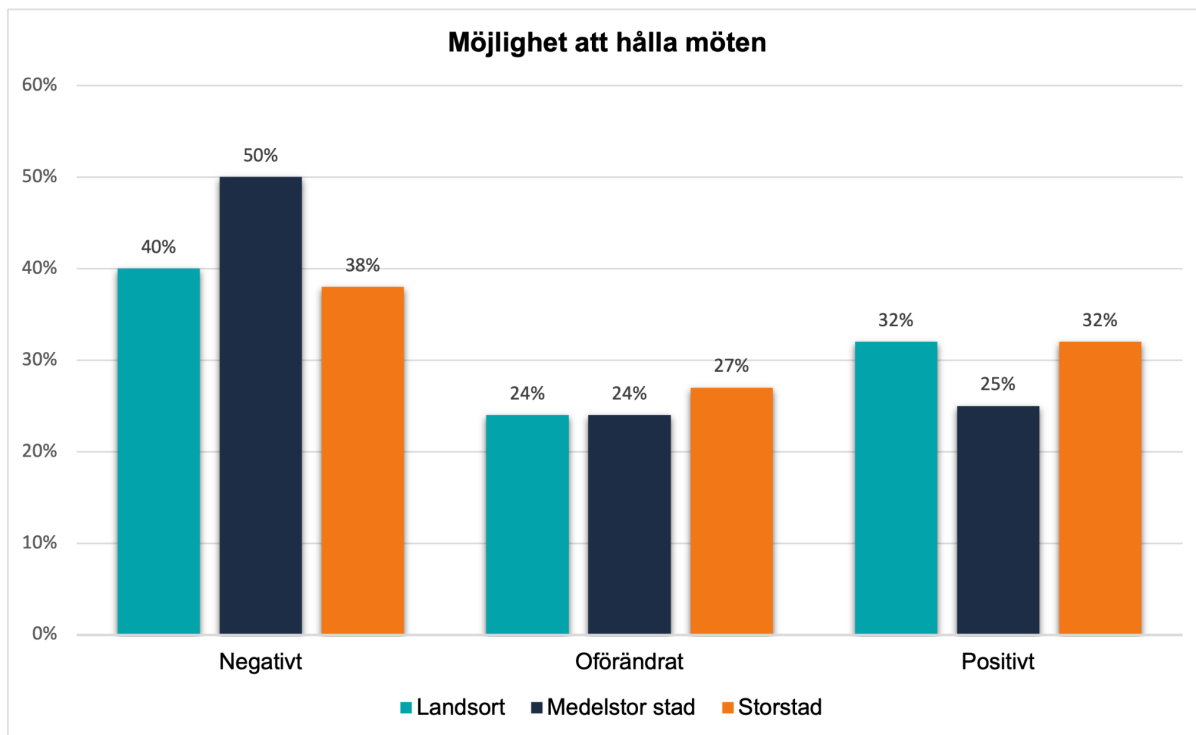
För att vidare undersöka datan från elevrepresentanterna har vi tittat på om det finns några relevanta samvariationer. Vi var särskilt nyfikna på varför en sådan betydande del av elevrepresentanterna uppger att "möjligheten att genomföra verksamhet" har varit oförändrad eller positiv. En förklaring kan finnas i den samvariation vi hittat, där "möjligheten att genomföra verksamhet" är en funktion av att "vara med och påverka undervisningen". Detta illustreras i 2D-histogrammet² i Figur nr. 4 (se ovan).

Figur nr. 5 – Möjlighet att genomföra verksamhet & Deltagarnas engagemang

"Möjlighet att genomföra verksamhet" samvarierar sedan i sin tur med "deltagarnas engagemang" (se Figur nr. 5).

² Punkternas storlek motsvarar stapelns höjd (z-värde) i samtliga 2D histogram i rapporten.

Figur nr. 6 – Möjlighet att hålla möten

Vi kan i enkäten urskilja att de geografiska skillnaderna i hur elevföreningars arbete påverkats är små. När det kommer till frågan om möjlighet att hålla möten sticker dock medelstora städer ut, där 50% av eleverna uppger att pandemin haft en negativ påverkan på möjligheten att hålla möten (se Figur nr. 6). Detta till skillnad från eleverna i storstäder där 12 procentenheter färre upplevt en negativ påverkan (38%). Elevrepresentanter från medelstora städer har genomgående svarat att verksamheten påverkas mer negativt och mindre positivt, jämfört med elevrepresentanter från landsort och storstad. Däremot vill vi understryka att det en stor andel av de tillfrågade som upplever att deras möjlighet att hålla möten märkbart har begränsats av pandemin.

I de djupintervjuer vi har genomfört med elever vittnar de om hur deras elevföreningar stött på flera hinder som har försvårat arbetet på skolorna. Alex, vars skola varit öppen under i stort sett hela pandemin, berättar om att restriktioner för hur många som fått vistas på samma ställe har resulterat i att elevrådet inte kunnat bjuda in lika många till sina möten. De har tappat många medlemmar, färre elever har haft möjlighet att delta i elevrådets diskussioner och det har varit svårare att få ut information till resten av eleverna på skolan. Ella och Johanna berättar att det var nästintill omöjligt att hålla digitala elevrådsmöten under distansundervisningen på sina respektive skolor, vilket gjorde att "hela elevrådet dog".

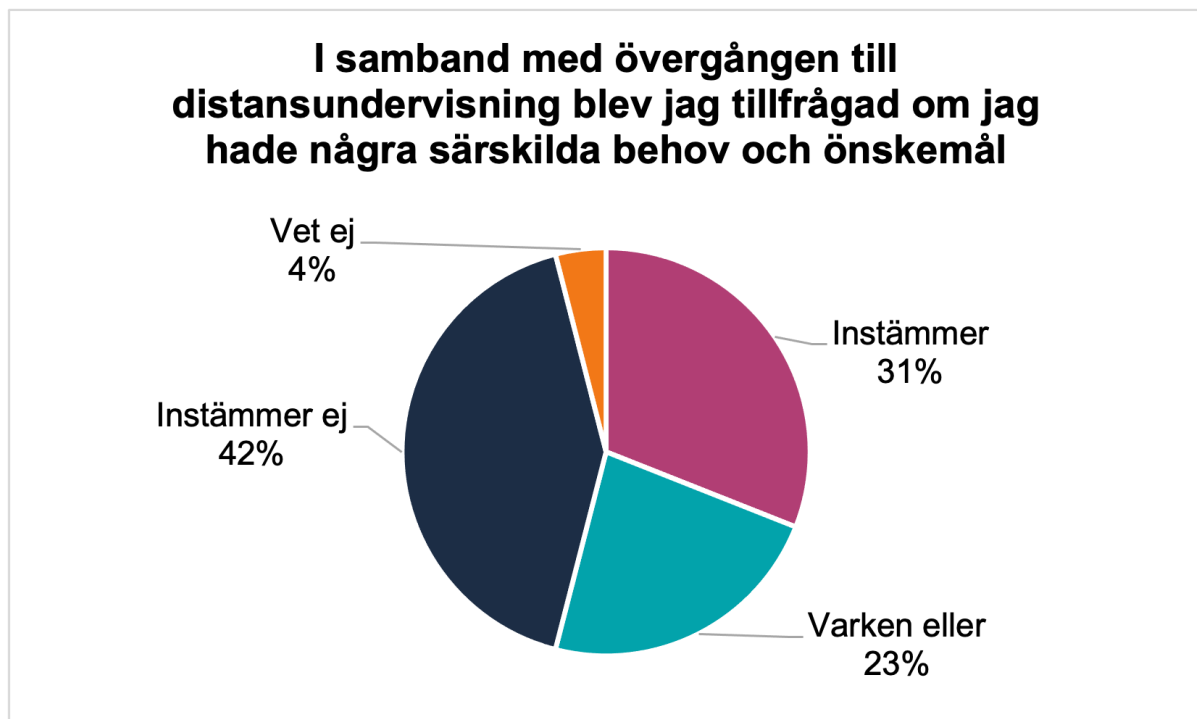
Med anledning av att enkätsvaren om elevföreningarnas möjlighet att bedriva verksamhet är så jämnt fördelade mellan negativt, oförändrat och positivt blir det svårt att göra en samlad bedömning. Med hjälp av djupintervjuerna får vi en förklaring till på vilket sätt pandemin har haft en negativ påverkan. Däremot behöver vi vidare utreda vilka anledningar som kan tänkas ligga till grund för att en lika stor del av eleverna svarar att pandemin har haft en positiv påverkan.

De samvariationer vi ser i 2D histogrammen i Figur nr. 4 och Figur nr. 5 föreslår, enligt vår tolkning, faktorer som kan ha haft inverkan på elevrepresentanternas uppfattningar kring möjligheten att bedriva sin verksamhet under pandemin. I Figur nr. 4 kan vi utläsa att elever som uppger att de fått vara med och påverka undervisningen i större grad även uppger att möjligheten att genomföra elevföreningens verksamhet har varit god. Samvariationen i 2D-histogrammet i Figur nr. 5 tolkar vi sedan som att deltagarnas engagemang ökar när möjligheten att bedriva elevföreningar ökar.

På de skolor där elever får vara med och påverka undervisningen har elevrepresentanterna upplevt att möjligheten att genomföra verksamhet har varit större. Utifrån samvariationerna tolkar vi att inflytande och delaktighet utgör en positiv spiral, det vill säga: när elever får gehör och inflytande över exempelvis utformandet av undervisning infinner sig ofta samtidigt förutsättningarna för elevföreningar att bedriva sin verksamhet – vilket i sin tur får fler elever att engagera sig.

3.1.2 Möjlighet till elevinflytande

I enkäten fick eleverna som svarade att de hade haft distansundervisning under delar av den tid som pandemin pågått, besvara ett par påståenden om delaktighet och inflytande, på en skala från 1 (instämmer inte alls) till 5 (instämmer helt). Följande påståenden presenterades: - *I samband med distansundervisningen fick vi elever vara med och påverka undervisningen* (t.ex. möjlighet att tycka till om upplägg på prov, hur elever arbetar med olika uppgifter etc), samt - *I samband med övergången till distansundervisning blev jag tillfrågad om jag hade några särskilda behov och önskemål.*

Figur nr. 7 – I samband med distansundervisningen blev elever tillfrågade om de hade särskilda behov och önskemål.

Svaren från enkäten visar att 42% av eleverna inte instämmer på påståendet att de "i samband med distansundervisningen blev tillfrågade om de hade särskilda behov och önskemål". Nästan en tredjedel (31%) uppger att de instämmer, och 23% uppger varken eller (se Figur 7).

Djupintervjuerna med eleverna återspeglar det som framkommer i enkäten. För Johanna, Tim och Elena var kommunikationen bristfällig under övergången till hemundervisning. De vittnar om otydliga förväntningar på eleverna och förändringar på kort tid med otillräcklig information. Alex upplevde att skolan inte frågade eleverna varken hur de upplevde distansundervisningen eller pandemin överlag, varken under restriktionerna eller efter att de lyfts: "Det skulle jag säga är brist på inflytande från elever, att vi inte får vara med och utvärdera och prata om vad som har hänt och hur vi ska gå framåt", säger han. Marcus återberättar en situation där elevrådet var med och påverkade genom att vara de som drev på att skolan skulle köpa in handsprit.

Skolinspektionen lyfter att det har saknats ett helhetsgrepp om förutsättningarna för lärande när undervisningen bedrivits på distans. De menar exempelvis att det tog tid för skolan att se hur elevernas arbetsbörda och stress påverkades av att många lärare samtidigt övergick till ett ökat antal skriftliga uppgifter. Skolinspektionen lyfter även hur enformiga och ensamma elevernas skoldagar blev när de digitala lektionerna hade samma upplägg med lite interaktion, mycket eget arbete och stillasittande.

Barnombudsmannen berättar att ingen av de elever de träffat upplevt att de fått vara delaktiga när åtgärder tagits fram varken gällande åtgärder för att minska smittspridning eller alternativ när aktiviteter och undervisning ställts in. De berättar istället att delaktigheten har varit begränsad till att bli informerad om åtgärder skolan bestämt. Stiftelsen Friends delar denna bild: "digitaliseringen gick så snabbt, eleverna blev lämnade åt sig själva".

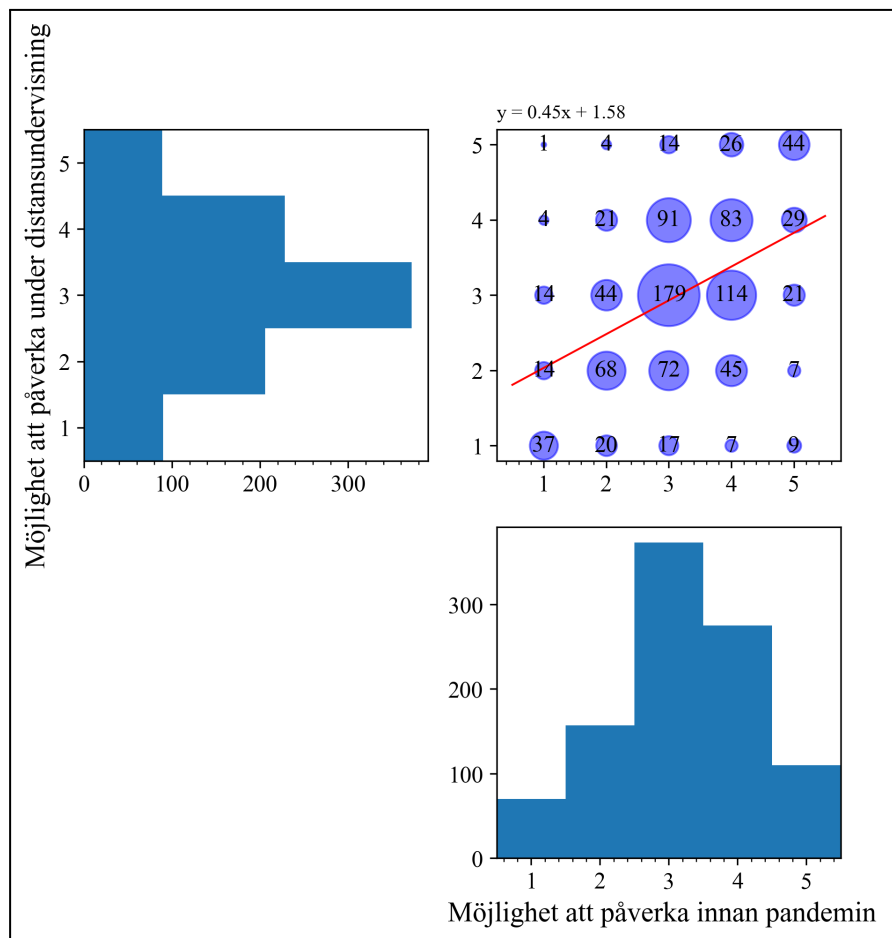
Resultaten från enkäten och intervjuerna bekräftar den bild Elevernas riksförbunds medlemmar vittnat om under pandemin: det har funnits betydande brister i hur Sveriges skolor arbetat med att ge elever möjlighet till inflytande och delaktighet under pandemin.

3.1.3 Bristande förutsättningar för elevinflytande redan före pandemin

För att ta reda på eventuella förutsättningar för elevinflytande som förelåg innan pandemin fick eleverna även ta ställning till påståendet: – *Innan pandemin fick vi elever vara med och påverka undervisningen* (t.ex. möjlighet att tycka till om upplägg på prov, hur elever arbetar med olika uppgifter etc) utifrån en skala mellan 1 (stämmer inte alls) och 5 (stämmer helt).

Svaren från enkäten visar en samvariation mellan att elever som upplevde bristande förutsättningar för elevinflytande under pandemin även gjorde det innan pandemin. 2D-histogrammet i Figur nr. 8 nedan visar att det finns en samvariation mellan elevernas uppfattning om "möjligheten att påverka [undervisningen]" redan innan pandemin och sedan under distansundervisningen (se Figur nr. 8 nedan). De elever som uppfattade att de

kunde vara med och påverka undervisningen redan innan pandemin gjorde därmed även det i en högre utsträckning under distansundervisningen.

Figur nr. 8 – Möjlighet att påverka [undervisningen] innan pandemin & Möjlighet att påverka [undervisningen] under distansundervisningen.

Svaren från enkäten återspeglas i djupintervjuerna med eleverna. Flera av eleverna uttrycker att förutsättningarna för inflytande hade sina brister även före pandemin. Ella berättar att skolan inte gav dem tid att under ordinarie undervisning bedriva elevrådsarbete, utan att de istället får ta tiden från sin rast. Leon beskriver en liknande erfarenhet:

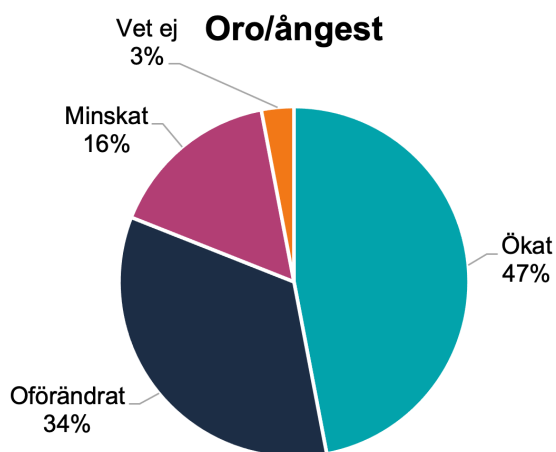
“[...] men innan pandemin... jag vet inte hur mycket elevinflytande vi egentligen hade då. Elevinflytandet har aldrig varit högt. Det har alltid varit någon medelålders som styr som inte riktigt har koll på vad vi faktiskt vill.”

Även Barnombudsmannen understryker att rätten till delaktighet brast redan innan pandemin och att pandemin endast förstärkt existerande brister. Det samlade resultatet från både enkäten och intervjuerna pekar i en och samma riktning: bristande inflytande och delaktighet för elever är inget fenomen isolerat till pandemin utan förekom innan dess.

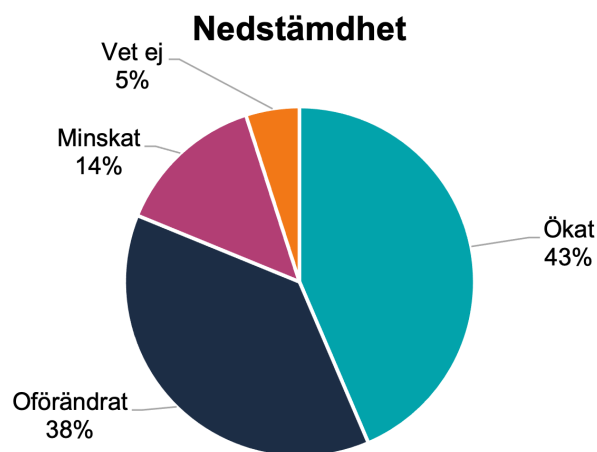
3.2 Psykisk hälsa

3.2.1 Oro, stress och nedstämdhet

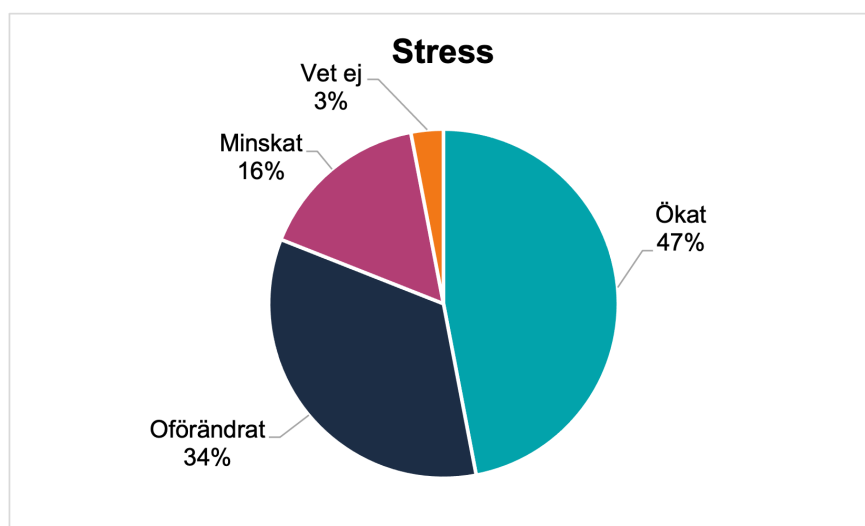
För att ta reda på om och hur pandemin påverkat elever psykiska hälsa ställde vi i enkäten frågorna, – Hur upplever du att pandemin påverkat din känsla av stress?, – Hur upplever du att pandemin har påverkat din känsla av oro/ångest?, – Hur upplever du att pandemin påverkat din känsla av nedstämdhet?, samt – Hur upplever du att pandemin har påverkat din psykiska hälsa?

Figur nr. 9 - [Upplevelse] av oro/ångest

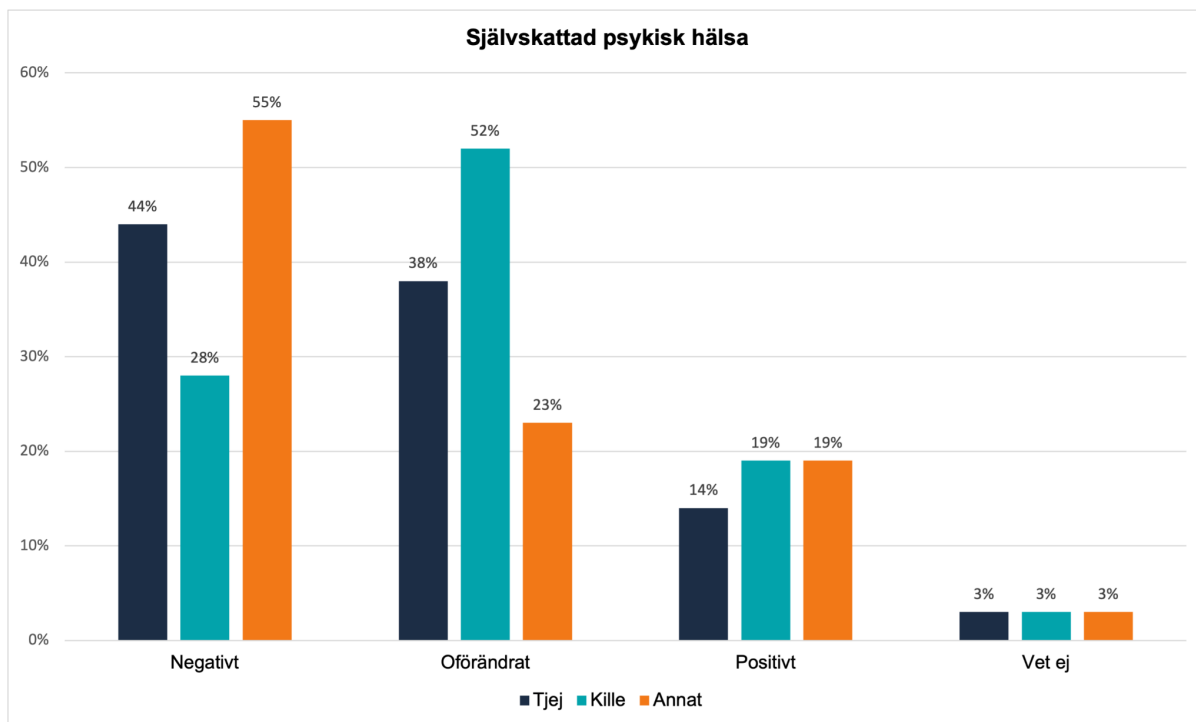

Figur nr. 10 - [Upplevelse] av nedstämdhet.

Figur nr. 11 - [Upplevelse] av stress.

Enkäten visar att pandemin har haft en tydlig påverkan på hur eleverna mår. Figurerna nr. 9, nr. 10 och nr. 11 ovan visar att nästan hälften av eleverna upplever ökad stress, nedstämdhet och oro/ångest i samband med pandemin. Dessutom uppger 4 av 10 elever att deras psykiska hälsa i allmän bemärkelse har påverkats negativt av pandemin.

Figur nr. 12 – Självskattad upplevelse av psykisk hälsa.

I Figur nr. 12 ses en tydlig trend kring skillnader i självskattning av psykisk hälsa och huruvida eleven identifierar sig som tjej, kille eller annat. 44% av tjejerna uppger att pandemin haft en negativ påverkan på deras psykiska hälsa. Detta jämfört med 28% av killarna som svarat på samma fråga. Allra mest utmärkande är att 55% av de elever som identifierar sig som "annat" uppger att deras psykiska hälsa påverkats negativt under pandemin.

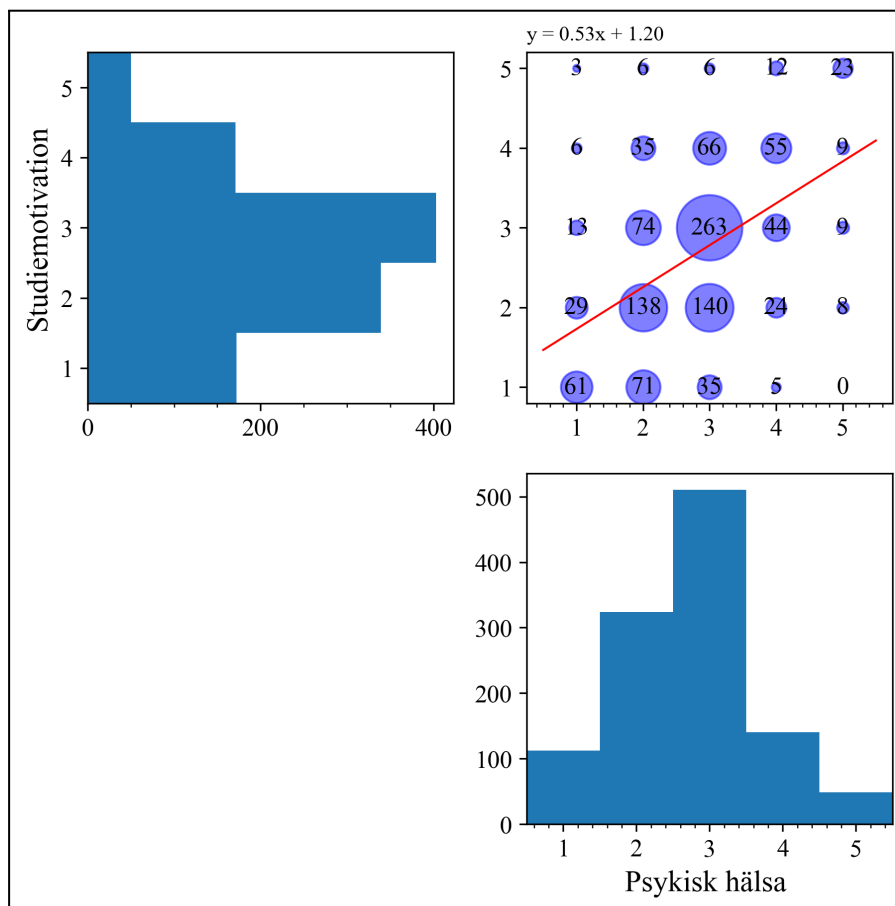
I de öppna svaren i enkäten framkommer det att många elever upplever ökad stress och oro kopplat till lärande, prestation samt ett både tyngre och otydligt ansvar vid undervisning på distans. I kombination med isolering och ensamhet upplever eleverna ett minskat välmående.

I djupintervjuerna med eleverna framkommer det att oron för sina klasskompisars situation och mående är ytterligare en faktor som elever menar har påverkat deras mående. Johanna vittnar om att det var jobbigt att se hur vänner for illa under pandemin. Flera av hennes vänner har mått psykisk dåligt, utvecklat ätstörningar och haft ångest när de inte fått vara i skolan och kunnat träffa sina vänner. Hon berättar i synnerhet om en vän som var gladare innan pandemin. Tim berättar vidare om en person på skolan som inte kommit tillbaka efter pandemin: "Ingen vet riktigt vad som hänt", säger han. Johanna hade aldrig psykiska besvär innan pandemin, men har sen pandemin började haft problem med ångest och oro.

Enkäten och intervjuerna illustrerar en tydlig och oroväckande effekt av pandemin på elevers självuppskattade psykiska välmående. De som identifierar sig som tjejer utmärker sig i jämförelse mot de som identifierar sig som killar –44% av tjejerna uppgav att deras psykiska hälsa påverkats negativt, medan 35% av killarna uppgav detsamma. Vi vill även särskilt betona att 55% av de som identifierar sig som "annat" uppger att deras psykiska hälsa påverkats negativt av pandemin.

3.2.2 Studiemotivation

I enkäten fick eleverna även svara på frågan, - *Hur upplever du att pandemin påverkat din studiemotivation?* Svaren visar att studiemotivationen påverkats av pandemin. Nästan varannan elev uppger att den påverkats negativt, och även här finns det en skillnad mellan hur tjejer, killar och "annat" svarat. 51% av tjejerna jämfört med 35% av killarna uppger att studiemotivationen påverkats negativt. Bland de elever som identifierar sig som annat har 42% uppgett att pandemin påverkat deras studiemotivation negativt.

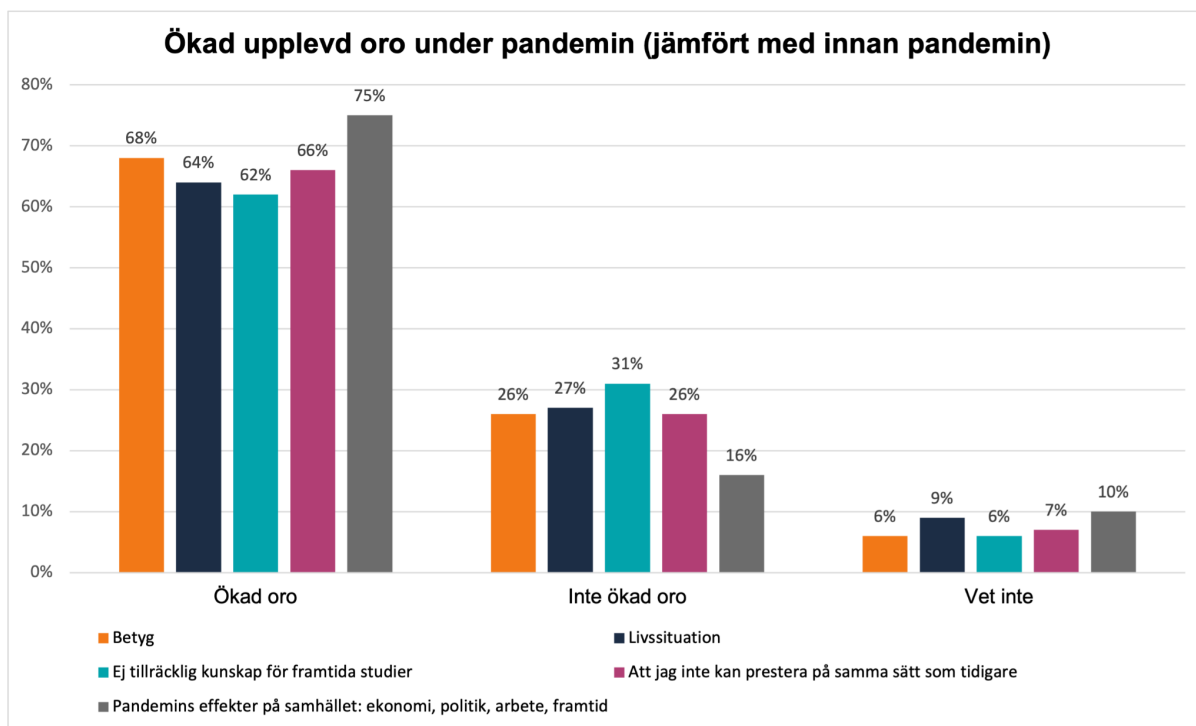
Figur nr. 13 - Psykisk hälsa & Studiemotivation

I Figur nr. 13 ovan illustreras en samvariation mellan det självskattade måendet av "psykisk hälsa" och "studiemotivation". Med hänvisning till detta menar vi att en prioritering av elevernas psykiska hälsa i förlängningen därmed kan ses som en prioritering av elevers studiemotivation.

Utifrån resultatet i enkäten kan vi konstatera att elevernas studiemotivation har minskat under pandemin. Vidare är det omöjligt att bortse från att de som identifierar sig som tjejer och "annat" i en stor utsträckning upplever minskad studiemotivation. Det kommer krävas omfattande och långsiktiga insatser för att komma till bukt med denna utveckling.

3.2.3 Ökad oro kring framtiden

Figurerna nedan bygger på frågor som eleverna fick svara på om i hur stor utsträckning de upplevde oro för framtiden jämfört med innan pandemin avseende, – att man inte kan prestera på samma sätt som tidigare, – att ta examen, – om man inte fått med sig tillräckligt med kunskaper för fortsatta studier, – betyg, – hur pandemin påverkar och kommer att påverka min livssituation, – pandemins effekter på samhället: ekonomi, politik, arbete, framtid. Detta på en skala till mycket stor del, till stor del, till viss del, inte alls eller vet inte.

Figur nr. 14 - Ökad upplevd oro under pandemin (jämfört med innan pandemin)

I Figur nr. 14 ovan visar svaren från enkäten att det genomgående är dubbelt (eller mer än dubbelt) så många elever som upplevde ökad oro inför påståendena än de elever som inte upplever ökad oro. Djupintervjuer med eleverna bekräftar detta. Alex, som gick på högskolan under pandemin, beskriver det som följande:

“Distansundervisningen har varit kaos, men även det som har kommit efter. Man har tappat så mycket [kunskap] och sen har man försökt ta igen mycket på kort tid, vilket inte heller funkar. För det leder till stress och när man är stressad tar man inte upp kunskap lika lätt. Du förlorar vad du än gör.”

Oron för att tappa kunskap bottnar även i oron för hur det kommer att påverka framtiden. Alex menar att han “[...] är orolig inför gymnasiet när man kommer att ta upp de här grejerna igen”.

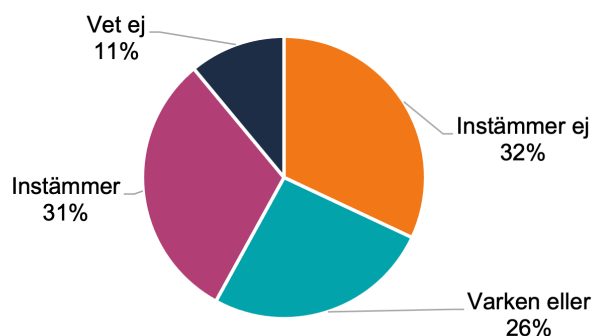
Vittnesmål om maktlöshet och hopplöshet är återkommande i djupintervjuerna med eleverna och återspeglas även i intervjuerna med Skolinspektionen, Stiftelsen Friends och Barnombudsmannen. Skolinspektionen berättar om en känsla av frustration över att inte lära sig lika mycket och inte ha möjlighet att visa sina kunskaper på ett bra sätt bland de elever de pratat med. Barnombudsmannen beskriver att de elever de pratat med är oroliga att hamna efter.

Resultatet från enkäten och intervjuerna visar tydligt att oron inför framtiden har ökat med anledning av pandemin. Risken för kunskapsstapp, att hamna efter och att inte kunna prestera på samma sätt som innan pandemin har bidragit till en ökad oro för hur det kommer att påverka ens framtid. Vi konstaterar utifrån resultatet att skolan, och däribland kunskapskrav, betygssättning och prestation i allmänhet, spelar en stor och viktig roll för inte bara framtida möjligheter, utan även elever självuppskattade psykiska mående.

3.2.4 Tillgång till elevhälsa och studie- och yrkesvägledning

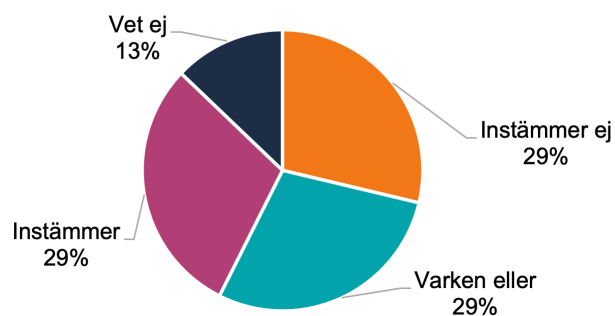
De elever som i enkäten uppgav att de hade haft distansundervisning under delar av den tid som pandemin pågick fick svara på följande frågor om elevhälsa och studie- och yrkesvägledning: – *Tillgången till elevhälsa har varit lika bra som innan distansundervisningen infördes, samt – Tillgången till studie- och yrkesvägledning har varit lika bra som innan distansundervisningen infördes.*

Tillgången till elevhälsa var lika bra under distansundervisningen som innan distansundervisningen infördes

Figur nr. 15 - Tillgången till elevhälsa [...]

Tillgången till studie- och yrkesvägledning var lika bra under distansundervisningen som innan distansundervisningen infördes

Figur nr. 16 Tillgången till studie- och yrkesvägledning [...]

Eleverna i enkäten uppvisar spridda uppfattningar kring huruvida tillgången till elevhälsa och studie- och yrkesvägledning (hädanefter: SYV) påverkats under pandemin, jämfört med före pandemin (se Figur nr 15. och nr. 16). Enkätsvaren visar att nästan en tredjedel av eleverna anser att elevhälsan och SYV varit lika bra under pandemin som innan pandemin, och en knapp tredjedel anser att tillgången till elevhälsan och SYV försämrats. En motsvarande del svarar varken eller i påståendena.

Trots detta är det tydligt i enkäten att både stress, oro, ångest och psykisk ohälsa ökat bland eleverna. Vi har därför valt att undersöka samvariationen mellan "tillgången till elevhälsa [...]" och självskattad "psykisk hälsa", samt samvariationen mellan "tillgången till elevhälsa [...]" och självskattad "stress". Vi hittade en mycket svag samvariation kring huruvida uppfattningarna om tillgången till elevhälsan under pandemin jämfört med innan pandemin skulle ha påverkat den psykiska hälsan under pandemin. Vi hittade inte heller en betydande samvariation mellan huruvida elevernas uppfattningar kring om SYV varit lika tillgänglig under pandemin som innan pandemin skulle ha påverkat deras stress under pandemin.

Detta innebär således att elevernas uppfattningar kring hur tillgången till elevhälsa och SYV påverkats under pandemin jämfört med innan pandemin inte har någon betydande förklaringskraft på psykisk ohälsa och stress under pandemin bland de elever som svarat på enkäten. Detta tolkar vi som en tydlig indikation på två faktorer:

1) Elevhälsan och SYV hade brister redan innan pandemin. Att elever svarat att tillgången till elevhälsa och SYV är densamma som innan pandemin behöver inte betyda att tillgången var bra innan pandemin. Med hänsyn till att nästan hälften av eleverna uppger att deras psykiska hälsa försämrats och att deras stress ökat går det att anta att tillgången till elevhälsa och SYV inte var tillräckligt tillgänglig innan pandemin. Vi menar dessutom att både elevhälsan och SYV skulle behövt mer resurser för att lyckas förebygga och fånga upp eleverna i en tid där vardagen förändrades drastiskt.

2) Vid en liknande kris behövs riktade resurser för att hantera följderna av krisen. Bland de öppna svaren från enkäten är det många elever som uttrycker att tillgången till hjälp inte nödvändigtvis försämrats, men att eleverna hade behövt stöd att hantera just distansundervisning. I de öppna svaren återfinns svar såsom att de önskat att skolan "gett oss råd och tips om hur man ska få motivation hemifrån".

Flera elever berättar i de öppna svaren i enkäten om att de skulle velat ha haft bättre tillgång till och anpassad elevhälsa under pandemin. I intervjun med Barnombudsmannen lyfter de att elevhälsan även behöver fungera på distans för att kunna möta behov hos elever som visar tecken på att må dåligt, oavsett vad problemen beror på.

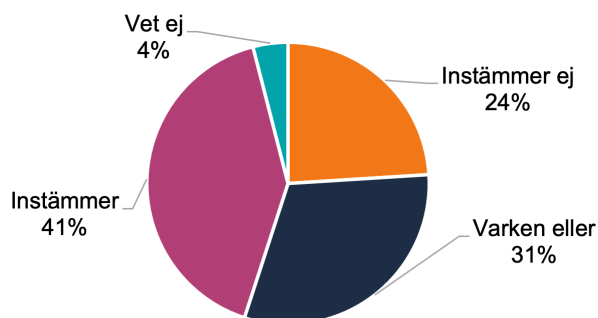
Skolinspektionen menar att det förebyggande och hälsofrämjande arbetet har fått stå tillbaka och att få skolor har tagit ett helhetsgrepp om förutsättningar för lärande och hälsa under distansundervisning. Stiftelsen Friends instämmer i denna problembild. De berättar att skolans trygghetsarbete pausades helt då alla trodde att pandemin skulle bli kortvarig. När trygghetsarbetet togs upp igen efter ett halvår var det i väldigt begränsad form. Inte minst uppger Stiftelsen Friends att otryggheten har ökat för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, hbtqia+-elever eller elever med annan hudfärg än vit.

Skolinspektionen menar vidare att avsaknaden av elevinflytande tydligt framträder i frågan om hälsofrämjande insatser vid undervisning på distans. Eleverna upplever enligt dem att skolan inte har genomfört tillräckliga insatser för att de ska må bra och att de inte har fått delta i utformning av insatser som skolan har genomfört under perioden. Deras samlade bedömning är att skolorna har gjort insatser för enskilda elevers hälsa och mående när undervisningen skett på distans, men att dessa insatser i hög grad varit avhängiga att eleven ber om hjälp eller uppenbart mår dåligt.

3.2.5 Stöd, hjälp och rätt förutsättningar

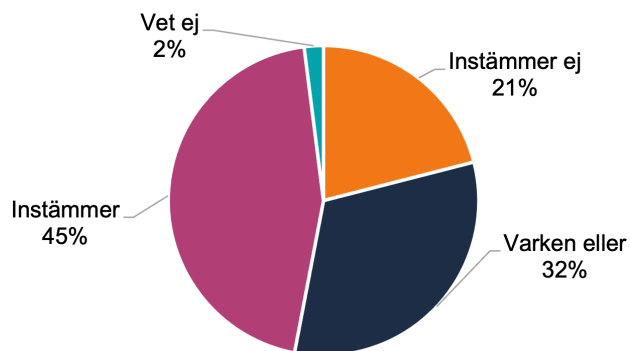
För att ta reda på om, och i sådana fall i vilken utsträckning, eleverna som svarade på enkäten upplevde att de fick det stöd de behövde ställde vi frågorna: – *Jag har fått det stöd jag behöver i skolarbetet under distansundervisningen*, samt – *Jag fick det stöd jag behövde under pandemin (och eventuell distansundervisning) för att må bra i skolan*.

Jag fick det stöd jag behövde under pandemin (och eventuell distansundervisning) för att må bra i skolan

Figur nr. 16- Jag fick det stöd jag behövde [...] för att må bra i skolan

Jag har fått det stöd jag behöver i skolarbetet under distansundervisningen

Figur nr. 17 - Jag fick det stöd jag behöver i skolarbetet [...]

Enkäten visar att en relativt stor del av eleverna upplevde att de fick det stöd de behövde för att både må bra i skolan, och för att klara skolarbetet (se Figur nr. 16 och nr. 17). Nästan var fjärde elev upplever att de inte fick det stöd de behövde för att må bra i skolan, och lite mer än var femte elev upplever att de inte fick det stöd de behöver i skolarbetet. Var tredje elev svarar varken eller i påståendena.

Av de öppna svaren från enkäten är det stöd och hjälp som återkommer allra flest gånger utav alla svar och skiljer sig något från resultatet ovan. Bland dessa finns det svar om att elever hade velat ha specialanpassad undervisning, anpassade hjälpmedel, läxhjälp, enskilda samtal mellan elever och lärare i form av exempelvis mentorssamtal och tillgång till elevhälsan på distans. En elev från enkäten svarade följande när det kom till just stöd:

"Jag tycker att lärarna kunde tagit mer ansvar i elevernas individuella utveckling. Innan pandemin tyckte jag var bra med det men när pandemin och distansundervisningen fall på plats behövde man ta extremt mycket ansvar själv och det kändes inte som lärarna peppade och hade koll på vad man gjorde lika mycket som innan."

Efterfrågan av likvärdighet när det kommer till förutsättningar i fråga om både inläring och hemmiljö är också återkommande ämnen i elevers öppna svar i enkäten. Elever efterfrågar att skolorna hade anpassat distansundervisningen och efterfrågar hjälpmedel i form av material och verktyg för att motsvara det faktum att elever har olika förutsättningar hemma och att det inte är likadant för alla.

Skolinspektionen lyfter att skolor idag saknar underlag för att analysera vilka behov eleverna har och vilka insatser som behöver göras för att möta upp olika behov. Det, menar man, har under pandemin lett till att få skolor har bedrivit ett samlat arbete för att möta digitala utmaningar och stärka elevernas förutsättningar för att hantera påfrestningar på lärande såväl som hälsa. Generella insatser för att stödja elever i hur de kan hantera stress, oro och brist på motivation i samband med distansundervisning har varit ovanliga, säger Skolinspektionen. Även om lärare och annan personal har visat eleverna stor omsorg har mycket av ansvaret för att be om hjälp och behålla rutiner vilat på eleverna själva. Barnombudsmannen menar även de att trycket under pandemin var stort på den enskilda eleven när undervisningen bedrevs på distans och att elever förväntades att helt eller delvis tillgodogöra sig utbildningen hemifrån. Myndigheten uppger att det i deras samtal med elever framkommer att det finns en oro att hamna efter när de inte får samma hjälp från lärarna som när undervisningen sker på plats. Denna bild av oro och brist på rätt stöd bekräftar en stor del av eleverna i de öppna frågorna i enkäten.

Trots att statistiken från enkäten visar att en relativ stor del upplevde att de fick de stöd behövde, vill vi ändå betona att var fjärde, respektive var femte elev upplevde att de inte fick det stöd de behövde för att må bra eller det stöd de behövde i skolarbetet. Av den anledningen vill Elevernas riksförbund lyfta den bild som delas av både eleverna i öppna svaren, Skolinspektionen och Barnombudsmannen, nämligen att många skolor saknar en helhetsbild av elevernas situation och vilka förutsättningar som krävs för lärande och hälsa under distansundervisning. Som framfört i de öppna svaren i enkäten har mycket ansvar hamnat på individen och många elever vittnar om att de inte har fått det stöd de behöver.

3.2.6 Den sociala gemenskapen

Den sociala gemenskapen och dess betydelse för en rolig och givande skolgång uppmärksammades i våra djupintervjuer med elever i samband med att vi diskuterade hur det är att studera hemifrån och hur det påverkar ens fysiska miljö såväl som självuppskattat psykiskt mående. Bland annat menar Leon att:

”Det finns ju en anledning till att vi har distansundervisning och då tänker man att man kanske inte ska gå ut och träffa kompisar eftersom man precis har suttit hemma i sex timmar för att man inte ska träffa folk, så då sitter man och snackar med dem online och det är inte heller bra för då rör man inte heller på sig, då sitter man kvar på samma plats man har suttit på under hela dagen.”

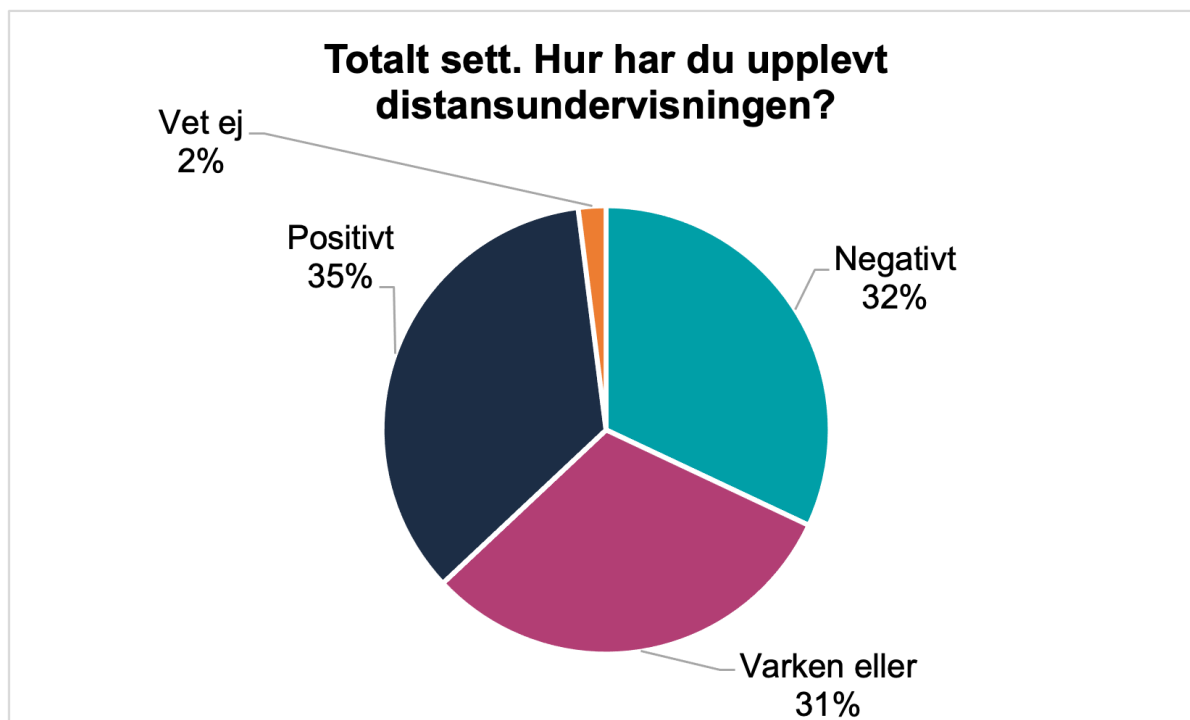
Alex belyser att det sociala behövs för att fungera. Det kan handla om ett samtal som lättar upp eller någon som kommer fram och säger hej. Leon lägger till behovet av “[...] att känna sig sedd. Alla stirrar in i kameran men man vet inte riktigt om man själv blir sedd eller inte”. Leon vittnar om att flera har blivit mer tillbakadragna efter distansundervisningen och i och med pandemin överlag. Elena, Tim och Johanna beskriver att oron att igen bli isolerade till hemmet har satt sina spår. ”Det lever kvar som ett trauma på ett sätt”, säger Johanna.

Betydelsen av den sociala gemenskapen är även något som uppmärksammas i intervjun med Stiftelsen Friends. Likaså lyfter Barnombudsmannen det och menar att bland de elever de träffat har många påverkats av att ha färre sociala kontakter, vara isolerade och tillbringa mer tid hemma. På liknande sätt lyfter Skolinspektionen fram hur skolmiljön som en viktig social arena har blivit lidande. Denna miljö ger vardagen en tydlig struktur och när denna inte längre finns tillgänglig har det för många elever inneburit en ökad ensamhet och vissa elever har tenderat att förskjuta dygnsrytmer, blivit mer stillasittande och haft svårt att hålla fast vid tidigare rutiner för skolarbete och fysisk aktivitet. Barnombudsmannen lyfter fram att när det sociala tillvaron i skolans lokaler inte längre är tillgänglig riskerar även fler elever att råka illa ut samtidigt som det inte finns några vuxna i närheten som kan fånga upp signaler och säkerhetsställa att eleverna får adekvat stöd.

3.2.7 Distansundervisningen

I enkäten ställdes följande fråga för att undersöka hur eleverna upplevde distansundervisningen, – *Totalt sett. Hur har du upplevt distansundervisningen?*

Trots en markant ökad oro kring olika faktorer kopplade till distansundervisningen (se 3.2.3 *Ökad oro kring framtiden*) visar enkäten en jämn fördelning mellan en positiv, ”varken eller” och negativ helhetsbild av distansundervisningen bland eleverna (figur nr. 16 nedan).

Figur nr. 16 - Totalt sett. Hur har du upplevt distansundervisningen?

Marcus är en av de elever som uppskattat distansundervisningen. Han berättar att han på plats i skolan ofta känner sig trött och orolig på grund av alla ljud. "När jag fick sitta hemma lugnt, där det var tyst och skönt då kunde jag koncentrera mig bättre", säger han och tillägger: "men jag har ju också en bra miljö hemma där jag kan sitta lugnt och tyst, jag förstår ju att alla inte har det". Leon som vantrivdes under hemundervisningen reflekterar på liknande vis över kompisar som trivdes bättre när skolan var på distans – han beskriver det som "två extrema ändar".

Stiftelsen Friends, berättar att elevers vittnesmål om att distansarbetet har underlättat deras lärande i skolan var det som överraskade mest angående pandemins påverkan på elever. De anser att det vittnar om de stora problem som fanns redan innan pandemin med elever som inte trivs i skolan, känner sig otrygga eller inte har tillräcklig arbetsro att ta till sig av lärandet.

Med ett jämnt fördelat resultat hur eleverna totalt sett har upplevt distansundervisningen är det enligt vår uppfattning svårt att dra en generell slutsats. Från både de öppna svaren i enkäten och intervjuerna har vi kunnat skapa oss en förståelse kring vad de negativa uppfattningarna om distansundervisningen har grundat sig i. Eftersom vi varken i intervjuerna eller i de öppna svaren har kunnat bilda oss en uppfattning i vad elevers positiva upplevelser av distansundervisning beror på, menar vi att vi behöver utreda detta vidare för att kunna ta med oss dessa lärdomar framöver och till eventuella framtida kriser.

4. Insikter framöver

I den avslutande delen av rapporten delar vi med oss av de vittnesmål och berättelser från djupintervjuer med elever och intervjuer med Stiftelsen Friends, Barnombudsmannen och Skolinspektionen som inte lyfts i föregående kapitel. Under "Eleverna i fokus" skriver vi om vad eleverna har lyft att de behöver för att motverka de negativa konsekvenserna av pandemin. Under "Långsiktigt förändringsarbete" framkommer vilka insatser de tror behövs för att säkerhetsställa att elever inte drabbas lika hårt under liknande krissituationer i framtiden.

4.1 Eleverna i fokus

Elevers röster om pandemin behöver höras och tas på allvar – det budskapet delar alla som intervjuats. Leon menar att skolan behöver lyssna in elevernas åsikter och inte endast lyssna på vad lärarna tror att eleverna tycker. Inte bara för att faktiskt prata om det som har skett, utan även i förebyggande syfte ifall det skulle komma en pandemi snart igen. Skolinspektionen betonar vikten av att skolan i högre grad anlägger ett elevperspektiv på verksamheten så att insatser som planeras och genomförs möter elevers olika behov. Detta är något som elever både under och efter pandemin har efterfrågat och som endast kan realiseras när elever involveras i samtal och processer. Alex menar att all form av stöd för att hjälpa eleverna tillbaka till de vanor som fanns innan pandemin är nödvändigt. Det innefattar bland annat att få möjlighet att prata igenom det och utvärdera händelserna med någon annan än sig själv och hur man kan gå vidare.

Såväl elever som myndigheter vittnar om att ett stort ansvar att kommunicera behov och mående lades på eleverna själva under pandemin. Man lyfter att det i efterdyningarna av pandemin är av största vikt att det finns vuxna i skolans miljöer som har eller får den kunskap som behövs för att uppmärksamma när elever behöver stöd. Skolinspektionen understryker att vi inte får anta att de många elever som mått dåligt till följd av pandemin och distansundervisningen mår bättre idag, att det kan finnas en mindre grupp som behöver "upptäckas" så att inte ett försämrat mående cementeras.

Barnombudsmannen menar vidare att de barn och unga som drabbades av krisen är i behov av att vuxna i deras omgivning förstår vad de har varit med om. Man lyfter att det behövs mer kunskap om hur barn och unga i kris fungerar och hur man kan hjälpa dem. Det kan handla om allt från vilket stöd som behövs från vuxna, till vilka strategier som kan vara till hjälp för barn och unga att hantera vardagen. Vid utformningen av åtgärder och insatser, oavsett form och omfattning, behöver elever involveras, säger Barnombudsmannen.

Det framkommer av intervjuerna att eleverna behöver och efterfrågar ett uppföljande stöd. Skolinspektionen betonar att uppföljningsarbetet behöver involvera såväl elever som skolans personal och vara brett och systematiskt för att möjliggöra upptäckt av såväl individuella behov som systematiska skillnader, exempelvis särskilt drabbade årskurser,

program, ämnen, kurser eller elevgrupper. Skolinspektionen varnar även för elevgrupper som är i särskild risk att ha påverkats negativt av pandemin – där måste uppföljning prioriteras. Dessa grupper innefattar: elever som har fått stora delar av sin undervisning på distans, elever som drabbats av förlorad mängdträning och träning på praktiska moment, elever som har mått dåligt till följd av undervisningen på distans, elever vars motivation försämrats till följd av undervisningen på distans och elever som är i början av sina språkstudier.

Det behöver finnas tydliga processer och forum dit eleverna kan vända sig i kölvattnet av pandemin. Elevhälsan är en av dessa funktioner. Stiftelsen Friends pekar på att elevhälsan behöver stärkas upp. "Man kan inte lägga allt ansvar på lärare, det måste skapas trygga miljöer och de måste stöttas upp av elevhälsan", säger de. Elevhälsan är återkommande i de öppna enkätsvaren och en fråga som Elevernas riksförbunds medlemmar regelbundet uppmärksammar. Förutom en bristfällig tillgång till en tillgänglig och fungerande elevhälsa och en bristande likvärdighet misslyckas skolor ofta med det förebyggande och hälsofrämjande arbetet. Vi vill understryka vikten av att lyssna på elever för att förstå vilka behov som finns och vad som påverkar deras psykiska hälsa negativt likaväl som positivt i skolan.

4.2 Långsiktigt förändringsarbete

Skolans hantering av pandemin och dess effekter för eleverna har varit bristfällig. Vi behöver hantera frågan om hur vi kan säkra elevers rätt till delaktighet och inflytande i både kortare och längre krissituationer. Hur förebygger vi att samma agerande inträffar igen? Möjligheterna för elever att komma till tals i beslutsprocesser var redan innan pandemin begränsade. Samtidigt visar enkäten och intervjuerna att elevinflytande är helt och hållet centralt i det förebyggande arbetet och under krissituationer. Det innebär inte endast att informera elever, utan att involvera elever på alla nivåer. Dessutom behövs ett kunskapslyft, menar eleven Alex:

"Jag tänker att man måste kompetensutveckla både lärare och elever och personal i hur man hanterar sådana här situationer [krissituationer]. Både att lärare är redo på att elever behöver prata om det här och att elever ska veta hur man tar sig an när man vill prata om det här. Så både personalen och eleverna får en förståelse för att vi elever hade det tungt då och att vi kanske behöver lägga upp en plan för hur vi tar in den kunskapen".

Barnombudsmannen betonar även att vi behöver tydliggöra skolans uppdrag och huvudmännens ansvar under en kris. Att involvera elevföreningar på en skola vid tillfällen då ledningen ska fatta stora beslut som exempelvis det om distansundervisning kan vara ett bra sätt att göra elever delaktiga. Samtidigt är det viktigt att reflektera över hur och varför metoderna används och vilka grupper av elever som ges en möjlighet att göra sin röst hörd. Det ökar chansen att de åtgärder som sätts in blir bra för elever i olika situationer och att rätt kompensering åtgärder vidtas.

Stiftelsen Friends delar bilden av att barn och ungas delaktighet behöver stärkas i det långsiktiga förändringsarbetet. De säger att det ofta finns en vilja att skydda barn och unga under kriser, till exempel som med kriget i Ukraina, men att detta ofta har motsatt effekt då barn och unga är så uppkopplade idag. "Vi måste våga prata om det, våga släppa in barn och unga och ta dialogen", säger dem.

Stiftelsen Friends trycker även på vikten av trygghetsarbetet i skolorna. De understryker att bygga tillitsfulla relationer som det allra viktigaste lärare kan göra i skolan för att förebygga otrygghet. "Skolan måste bygga upp förtroendet igen. Det behövs kontinuitet, lärare och rektorer byts ut för ofta och det påverkar jättemycket [...] Det är viktigt med kontinuitet och närvarande vuxna för att få en sammanhållen kedja så att barn inte hamnar mellan stolarna", säger dem. Stiftelsen Friends understryker att vi inte heller får glömma de positiva lärdomar vi kan dra av pandemin. "Vi har ju lärt oss jättemycket" säger de, "inte minst vad gäller digitaliseringen". De menar på att digitaliseringen möjliggör för skolan att kunna göra med individuella anpassningar så att skolan passar fler.

En annan aspekt av det långsiktiga förändringsarbetet menar Barnombudsmannen är att inkludera ett barnrättsperspektiv i de författningar, strategier, riktlinjer och policys som är kopplade till Sveriges krisberedskap och totalförsvaret. Vi på Elevernas riksförbund menar att detta är helt avgörande för att elevers rättigheter ska kunna tillgodoses under kris.

Elevers röster om pandemin behöver höras och tas på allvar. Utifrån det som framkommer av denna rapport är det för oss på Elevernas riksförbund helt självklart att det långsiktiga förändringsarbetet behöver sätta elevers upplevelser i fokus och säkerhetsställa inflytande och delaktighet i beslut som rör dem. Detta är inte en isolerad lösning för endast skolor, utan behöver ske på alla samhällsnivåer för att skapa resilienta och hållbara förändringar.

5. Elevernas riksförbunds arbete

Elevernas riksförbund är en organisation av och för elever. Vi samlar elevråd, elevkårer och andra typer av demokratiska självständiga elevföreningar över hela Sverige.

Vi grundades 1994 av elever som gick samman för att de ville ha en bättre och mer demokratisk skola. Visionen har varit densamma sedan organisationen grundades och vilar på idén att vi genom elevinflytande tar beslut som sätter elevers bästa i främsta rummet, och att detta leder till en bättre och mer demokratisk skola. Elevernas riksförbunds syften är att samla och stärka elever i demokratiska forum, värna om elevers rättigheter och representera och föra fram elevers röst.

Genom att samla och stärka elever i demokratiska forum som behandlar frågor som rör dem och att säkerställa att de får den kunskap och kompetens som krävs för att kunna verka där skapar vi en bättre och mer demokratisk skola. En stor del av arbetet går ut på att anordna nationella träffar där elever från hela landet kan mötas för att nätverka och lära sig av varandra.

Vi arrangerar även välbesökta utbildningar, workshops och föreläsningar för skolor och elevföreningar i hela Sverige om demokratisk organisering. Vi värnar elevers rättigheter genom att sprida kunskap och medvetenhet kring vilka rättigheter elever omfattas av och försvarar elevers rättigheter när de kränks. Vi representerar och för fram elevers röst i vårt påverkans- och opinionsarbete på lokal, regional och nationell nivå. All politik vi driver utgår från vårt skolpolitiska program, framtaget av elever och antaget av våra medlemmar.

En stor del av vår verksamhet är även det dagliga stöd vi erbjuder våra medlemmar. Vi erbjuder material, bollning och stöd i specifika frågor till våra medlemmar löpande under hela året. Som elev eller närstående till en elev kan man vända sig till oss om frågor som gäller bland annat elever rättigheter, inflytande och delaktighet i skolan.

Elevernas riksförbund

@elevernas

www.elevernasriksforbund.se

